

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

**LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ.
PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII
AcadLexi 2025**

Volumul cuprinde lucrări prezentate la ediția a XIV-a a Colocviului cu participare internațională „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării”. AcadLexi 2025 (<https://philippide.ro/acadlexi.html>).

Coordonatori de volum: Elena Isabelle Tamba, Mariana Nastasia

Editori:

Alexandru Anghelina
Iulia Barbu-Comaromi
Călina Ciocoiu
Alexandra Ilie
Mircea Minică
Andreea-Nora Pușcaș

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț
CS I dr. Gabriela Haja

Coperta: Lucian Săcrieru-Dragomir

ISSN: 3008-6159

ISSN-L: 3008-6159

DOI: https://doi.org/10.52257/30086159_2025

© 2025 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

ACTELE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL „LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ. PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII” AcadLexi 2025

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

CONSIDERAȚII ASUPRA LEXICOGRAFIEI BILINGVE ROMÂNNO-ENGLEZE ȘI ENGLEZO-ROMÂNE

OANA MAGDALENA CENAC*

Scurt istoric al lexicografiei bilingve. Etape

Lexicografia bilingvă românească are o istorie bogată, apariția acesteia fiind, pe teren românesc, aproape concomitentă cu apariția primelor texte bisericești traduse din limba slavonă; în acest sens, Mircea Seche (1966: 7) menționează două fragmente de vocabular slavo-românesc din veacul al XVI-lea la care se adaugă, în secolul al XVII-lea, elaborarea a cel puțin opt glosare slavo-românești, între care se menționează *Vocabular biblic sârbesc-românesc* (redactat aproximativ pe la 1630) și *Lexiconul slavo-românesc al lui Mardarie Cozianul* (1649). Toată lexicografia slavo-română de secol XVII este de proveniență muntenească și apare ca anexă la o bogată literatură religioasă, slavonă sau tradusă, care circula în Muntenia. Glosarele slavo-române

erau destinate în primul rând slujitorilor bisericii și mai ales traducătorilor care, conform dogmelor religioase, erau obligați să respecte întocmai sensul textului original, considerat sfânt (*ibid.*: 7).

Analizând atent lexicografia slavo-română (nu numai cea de secol XVII), Mircea Seche o consideră a fi

rudimentară, lipsită de orice aparat științific, alcătuită din simple liste bilingve în care termenului slavon i se adaugă corespondentul românesc; ordinea alfabetică a cuvintelor, atât de strictă în lexicografia modernă, nu este, de obicei, respectată. În lista de cuvinte-titlu, figurează numeroase îmbinări de cuvinte și chiar scurte propoziții, precum și nume proprii. Aceste caracteristici se vor prelungi până târziu, către sfârșitul secolului al XVIII-lea, în mai toată lexicografia românească (Seche 1966: 8).

La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, istoria lexicografiei românești marchează un moment de cotitură: în dicționarele bilingve sau poliglote, locul limbii slavone începe să fie luat de limba latină sau de o limbă romanică; în plus, sporește numărul lucrărilor lexicografice¹.

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Facultatea de Litere, strada Domnească, nr. 111.

¹ Mircea Seche (1966: 8–13) menționează șase lucrări lexicografice apărute în mai puțin de douăzeci de ani: *Lexicon italian-român*, redactat, pe la 1700, de stolnicul Constantin Cantacuzino (lucrarea deschide seria de

În secolul al XIX-lea, preocupările pentru lexicografia românească din Țara Românească și din Moldova² se mută în Transilvania. Producțiile lexicografice de aici se aflau sub influența lexicografiei maghiare, totuși cele mai importante dicționare care apar în această perioadă, deși bilingve, urmăresc să demonstreze latinitatea lexicului limbii române. Dintre contribuțiile importante amintim: *Dictionarium valachico-latinum* (1801), semnat de Samuil Micu-Klein, una dintre cele mai proeminente figuri ale epocii; *Vocabularium pertinens ad tria regna naturae*, redactat de Gh. Șincai; *Lexiconul românesc-nemțesc* (1818), semnat de ardeleanul Ioan Budai-Deleanu; *Vocabularium nemțesc și românesc* (1822), redactat de Ioan Molnar; *Dicționarul rumanesc, lateinesc și unguresc* (două tomuri), realizat de Ioan Bobb și tipărit la Cluj, între anii 1822 și 1823; *Lexiconul de la Buda* (1825), ultimul plasând lexicografia românească pe o treaptă superioară, fiind „cel dintâi dicționar explicativ și etimologic al limbii române care a văzut lumina tiparului” (Seche 1966: 32).

Între 1826 și 1870, se constată o nouă repartizare geografică a preocupărilor lexicografice: Muntenia începe să concureze și chiar să depășească Transilvania, cele două regiuni tinzând să se specializeze în anumite tipuri de dicționare: în Transilvania, există preocupări pentru întocmirea de dicționare germano-române și româno-germane, iar în Muntenia, interesul se îndreaptă spre alcătuirea dicționarelor francezo-române și româno-franceze.

Preocupările pentru lexicografia bilingvă româno-engleză/englezo-română se conturează abia la începutul secolului al XX-lea (Seche 1969: 302) când, la Craiova, Marcel Schönkron publică, în 1915, *Dicționar englez-român* (482 p.) și *Dicționar român-englez*, f.a. (XIX+ 235 p.).

În timp, se înregistrează progrese cantitative și calitative, deopotrivă, și se publică diferite tipuri de dicționare bilingve cu limba-bază sau limba-țintă engleza, dicționare care, în linii generale, în funcție de adresabilitatea lor și de lista de cuvinte pe care o cuprind, pot fi clasificate astfel: *dicționare de mici dimensiuni* (Andronescu 1961a; Andronescu 1961b; Bantaș 1968; Bantaș 1983), *dicționare didactice* (Schönkron 1915a; Schönkron – f.a.; Valsamachi – f.a.; Hălăceanu 1910; Zahareanu 1945; Sădeanu et al. 1958; Mihail et al. 1965; Panovf 1983; Bantaș 1965; Bantaș 1991; Bantaș 1998–1999, Nichifor 1992 – cele mai

dicționare italiano-române redactate în secolul al XVIII-lea), *Dicționarul latin-român-maghiar* (cunoscut și sub numele de *Lexiconul marsilian*, fiind achiziționat de contele italian Luigi Ferdinando Marsigli; lucrarea marchează începutul influenței maghiare asupra lexicografiei românești), *Dicționar latinesc-românesc* din jurul anului 1700, semnat de Teodor Corbea, *Vocabular grec-român de la sfârșitul secolului al XVII-lea* (descoperit de bizantinologul D. Russo în biblioteca „metohului sfântului mormânt din Constantinopol”), *Anonymus Caransebesiensis* – considerat a fi „prima dintre lucrările lexicografice bilingve cu limba de bază românească” și *Scara numelor și cuvintelor streine tălcuitoare*, anexă pe care Dimitrie Cantemir o adaugă la *Istoria ieroglică* (1704), fiind prima încercare de glosar de neologisme.

² Mircea Seche (1966: 13–21) menționează câteva dintre lucrările lexicografice apărute în Țara Românească și în Moldova. Spicuim: *Breve vocabulario italiano-moldavo*, de Silvestro Amelio, fost prefect al misiunilor catolice din Moldova, Muntenia și Transilvania; *Dicționar bilingv rusesc-românesc*, tipărit în 1789, la Iași, de protoiereul și omul de cultură Mihail Strilbițki; *Dicționar în patru limbi (român-german-francez-latin)* al bănățeanului Paul Iorgovici; *Dicționar francez-grec-român*, descoperit de Nicolae Iorga printre manuscrisele lui Gh. A. Sturdza; *Dicționarul român-turc și turc-român*, semnat de Ienăchiță Văcărescu și datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

numeroase) și *dicționare mari* (Levițchi 1960; Marin 1967; Levițchi 1974; Niculescu 2001; Dobre 2001), utilizate în cercetarea științifică.

Analizând profilul și structura lexicografiei bilingve, Mircea Seche (1969: 292) menționează câteva dintre „sarcinile esențiale” care îi revin acesteia și pe care am putea să le considerăm obiectivele majore în activitatea lexicografică:

– să realizeze o selecție riguroasă a termenilor ce alcătuiesc listele de cuvinte, reprezentative pentru fiecare tip de dicționar;

– să ofere corespondente românești exacte pentru termenii străini înregistrați, respectiv corespondentele străine exacte ale termenilor românești. Foarte importante sunt calitatea corespondențelor și siguranța dovedită în alegerea lor;

– să acorde atenția cuvenită polisemiei termenilor: cuvintele sunt înregistrate cu toate sensurile lor reprezentative datorită diversificării analizei semantice;

– să îmbogățească secțiunea frazeologică prin înregistrarea locuțiunilor, expresiilor, sintagmelor ș.a.

– să simplifice structura internă a lucrărilor; un articol de dicționar bilingv contemporan trebuie să includă: cuvântul-titlu (cu indicația de accent și de pronunțare), categoria gramaticală, corespondentele din a doua limbă, unitățile frazeologice și corespondentele lor în cea de-a doua limbă.

Prin ce se impune lexicografia bilingvă actuală față de lexicografia din perioada anterioară?³

Progresele cantitative, evidente, înregistrate în lexicografia bilingvă în perioada contemporană nu sunt direct proporționale cu numărul autorilor, impunându-se un număr relativ redus de lexicografi care se afirmă prin profesionalism și care, stimulați fiind de cererea mare de astfel de produse lexicografice, îmbogățesc domeniul cu producții valoroase.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, limba engleză și varianta ei americană câștigă teren ca mijloc internațional de comunicare. Studiarea limbii engleze în școală se extinde în fiecare an, fiind astfel necesară elaborarea unor instrumente de lucru pentru un public din ce în ce mai exigent, întrucât, în multe domenii de activitate, informarea bibliografică și documentarea presupun o bună cunoaștere a limbii engleze.

Acesta este contextul în care la Editura Academiei R.S.R se publica, în 1974, lucrarea *Dicționar englez-român*, realizată de specialiști din mediul universitar și academic românesc, redactor responsabil fiind profesor dr. Leon Levițchi. Dezvoltarea științei și a tehnicii, extinderea relațiilor internaționale pe multiple planuri și diversitatea structurilor economice, politice au dus la apariția unor realități care au generat formarea unor noțiuni corespunzătoare redată prin neologisme. Multe cuvinte existente deja au căpătat noi sensuri și s-au dezvoltat noi combinații frazeologice, toate acestea având ca efect îmbogățirea continuă a vocabularului, aspect rămas constant în atenția lexicografilor.

³ Câteva considerații despre lexicografia actuală, despre dicționar ca cel mai cunoscut și răspândit produs lexicografic găsim la Pahomi, Popovschi 2019 și Clim 2007–2008: 165–178.

Analizând producțiile lexicografice actuale, se pot face câteva observații care vizează:

a) cantitatea și varietatea în lexicografia bilingvă: pe lângă cele trei tipuri principale de dicționare amintite (mici, didactice și mari), există numeroase dicționare intermediare care propun liste de cuvinte ce variază între 2.000–3.000 de cuvinte (în dicționarele care funcționează ca anexă la manualele școlare) și 140.000–150.000 de cuvinte (în dicționarele generale). Menționăm câteva exemple: Lolliot 1900 (2 vol.), Levițchi 1960, Levițchi, Bantaș 1965, Levițchi, Bantaș, 1971, Levițchi, Bantaș 1984.

Între cauzele, valabile și astăzi, care determină cantitatea și varietatea dicționarelor bilingve enumerăm:

- nevoia practică imediată: dicționarele bilingve conțin o limbă străină care este fie vorbită pe teritoriul României de o populație minoritară, fie se învață în școală;
- dorința de a învăța o limbă străină sau mai multe;
- creșterea semnificativă a numărului de dicționare bilingve dedicate diverselor terminologii: economică, administrativă, comercială, tehnică, drept etc.

b) atitudinea lexicografilor față de vocabularul românesc; din această perspectivă, se poate face distincție între trei tipuri de lucrări lexicografice:

1. Dicționare care iau în considerare vocabularul în întregimea lui

Această categorie cuprinde un număr important de dicționare, publicate și înainte de 1989, dar și după acest moment, când interesul pentru învățarea limbii engleze crește semnificativ. În acest context, se remarcă activitatea deosebită desfășurată de lingvistul Leon Levițchi⁴ care publică, începând cu anul 1960, fie ca autor unic⁵, fie în coautorat cu Andrei Bantaș⁶, dicționare bilingve cu limba-bază sau limba-țintă engleza, multe dintre lucrările celor doi fiind publicate în mai multe tiraje.

Ca lexicograf, Leon Levițchi elaborează dicționare generale foarte ample atât româno-englez, cât și englezo-român. În calitate de unic autor, publică: *Dicționar român-englez*, Editura Științifică, 1960, 1170 p.; *Dicționar român-englez*, Editura Științifică, 1973 (1084 p.). În coautorat cu Andrei Bantaș, redactează lucrarea *Dicționar englez-român*, Editura Științifică, 1971 (1068 p.), continuată în 1984, cu *English-Romanian Dictionary* (1316 p.), publicată la Editura Științifică și Enciclopedică. În 1992, respectiv 1996, cei doi lingviști publică, la Editura Teora, *Dicționar englez-român* (70.000 cuvinte). În *Prefața* ediției din 1992, Andrei Bantaș enumeră câteva dintre concepțiile profesorului Leon Levițchi aplicate în elaborarea lucrării:

⁴ Leon Levițchi (n. 27.08.1918, Edineț, județul Hotin – d. 17.10.1991, București) a contribuit, alături de Ana Cartianu, Dragoș Protopopescu și Dan Duțescu, la dezvoltarea anglisticii românești. Profesor la Universitatea din București, a elaborat dicționare, manuale de limba engleză pentru uz școlar sau pentru marele public, a scris gramatici, cursuri de literatură, studii și eseuri literare, a realizat nenumărate traduceri de proză literară din și în engleză, traduceri de poezie din și în engleză, în ediții bilingve.

⁵ Avem în vedere Levițchi 1960; Levițchi 1973.

⁶ Levițchi 1965; Levițchi, Bantaș 1971; Levițchi, Bantaș 1984; Levițchi, Bantaș 1992 ș.a.

a) este *realistă* pentru că se bazează numai pe contexte reale, pe care le interpretează din punct de vedere gramatical tot prin prisma realităților limbii, și nu a unor precepte gramaticale tradiționaliste, uneori închistate (de exemplu, tratarea cuvântului englezesc *as*, a prepozițiilor *up* și *down* etc.).

b) este *mobilă și elastică*, adaptând atât interpretarea gramaticală, cât și pe cea semantică, de la un context la altul;

c) *contextualizarea* este a treia latură – și poate cea mai importantă – a acestei concepții, pentru că nimic nu este preluat din dicționare fără o raportare la contexte.

d) concepția este totodată și *rațională*, pentru că ține seama de toate deosebirile, nuanțele, discriminările și interdicțiile contextuale și mai ales ale registrelor stilistice, care constituie și ele realități ale limbii (Bantaș 1992: 5).

În ceea ce privește structura articolelor de dicționar, se preferă ordinea strict alfabetică, folosirea unui sistem economicos de punctuație, indicarea unor succinte specificații gramaticale și folosirea a trei tipuri de literă: *aldine* pentru textul englez, cifre romane și arabe, *litere obișnuite* pentru textul românesc (traducere) și *literă cursivă* pentru explicații, specificări gramaticale, prescurtări, denumiri latine etc.

Activitatea deosebită desfășurată de Leon Levițchi a fost strălucit continuată de discipolii săi, între care amintim: Dan Grigorescu, Mihaela Anghelescu-Irimia, Monica Matei Chesnoiu, Mădălina Nicolaescu, Lidia Vianu și ieșeanul Andrei Bantaș.

Ne oprim asupra activității celui din urmă discipol, Andrei Bantaș, care redactează unele dintre cele mai ample lucrări lexicografice fie ca autor unic, fie în colaborare. Amintim: în 1974, colaborează, asigurând, împreună cu profesor dr. Leon Levițchi și Adrian Nicolescu, revizia finală, la un amplu proiect lexicografic intitulat *Dicționar englez-român*, o carte care, după cum se menționează în *Cuvânt introductiv*, continua activitatea începută cu 22 de ani în urmă, la Institutul de Lingvistică din București.

Între anii 1966 și 2009, singur sau în coautorat, Andrei Bantaș publică peste 60 de lucrări lexicografice, unele dintre ele, datorită cererii de piață, fiind reeditate. Toate aceste volume se pot grupa astfel:

– dicționare generale româno-engleze/englezo-române, lucrări lexicografice de diferite dimensiuni, elaborate ca autor unic sau în coautorat cu Leon Levițchi (vezi exemple *supra*);

– dicționare frazeologice româno-engleze, elaborate, în coautorat, cu Andreea Gheorghiu și Leon Levițchi;

– dicționare specializate dedicate unor terminologii profesionale elaborate, în coautorat, cu Violeta Năstăsescu: *Dicționar economic român-englez* (1997–1998, 360 p.); *Dicționar economic român-englez* (1999, 366 p.), *Dicționar economic englez-român, român-englez* (2003, 720 p.).

2. Dicționare dedicate unor terminologii profesionale

În seria acestor proiecte lexicografice, un loc important îl ocupă lucrarea *Dicționar tehnic englez-român*, publicat în 1967, sub coordonarea lui Leon Levițchi, și reeditat, sub

coordonarea Gabrielei Niculescu, în 1994 (vol. I), în 1996 (vol. II) și în 2001, la Editura Tehnica. Ultima dintre edițiile menționate cuprinde 170 000 de termeni, inclusiv un index de abrevieri în limba engleză, 35% dintre aceștia fiind adăugați, iar 20% completați și modificați față de prima ediție. Revizia listei de cuvinte cuprinsă în dicționar a vizat actualizarea termenilor din domeniile care au cunoscut o dinamică evidentă, păstrându-se toate domeniile tematice ale ediției I, la care au fost adăugate *energetica* și *protecția invențiilor*; a fost extins și actualizat domeniul *cibernetica* care devine *informatică*, iar cel denumit *economie*, în prima ediție, devine *management și marketing*. Pentru a evita creșterea nejustificată a volumului lucrării, autorii au exclus o parte dintre termenii incluși în prima ediție și au operat câteva „modificări de concepție” cum ar fi⁷:

– au fost eliminați termenii exprimați prin cuvinte compuse, sintagme sau unități frazeologice a căror traducere rezultă direct din traducerea cuvintelor componente – de exemplu, *above the level*, *absence of distorsion* etc.;

– dacă același cuvânt ce intră în componența mai multor cuvinte compuse are în traducere sensuri diferite, fiecare dintre aceste sensuri a fost ilustrat printr-un singur cuvânt compus din aceeași categorie – de exemplu, *absorption circuit* = circuit absorbant; *absorption factor* = coeficient de absorbție;

– nu au fost incluși termenii de uz general (netehnici) a căror traducere în diferite domenii nu prezintă aspecte deosebite;

– dacă același grup de sinonime formează primul element al unei suite de sintagme, acesta a fost menționat o singură dată, iar sintagmele care urmează au fost alcătuite numai cu primul dintre sinonimele respective – de exemplu, după cuvântul *aerial antenna* = *antena* vor urma *aerial array*, *aerial cable* etc, nu *aerial/antenna array*, *aerial/antenna cable* etc.

– nu au fost incluse în dicționar decât denumirile mărimilor fizice și ale unităților de măsură specifice engleze și americane, nu și cele acceptate pe plan internațional.

Dicționar tehnic român-englez (2001)⁸, coordonat de Romanița-Christina Dobre și publicat la Editura Tehnica, cuprinde 170 000 de termeni preluați din domenii cu „dinamică avansată, precum energetica, electronica, informatica, managementul, marketingul, fizica nucleară, logica matematică, cibernetica, cosmonautica etc.” (Dobre 2001: V). În selecția termenilor analizați în dicționar, s-au avut în vedere „diverse criterii de apreciere a importanței și a frecvenței de utilizare a termenilor în cele două limbi” (*ibid.*: VI), care fac din acest produs lexicografic „un instrument de documentare modern, nuanțat aplicat și util deopotrivă cercetării științifice și activității ingineresti” (*ibid.*).

Considerând că sensul unui termen este condiționat de context, putând avea accepțiuni diferite în funcție de domeniul în care se aplică, atât termenii în limba română/engleză, cât și traducerile lor sunt completate cu indicația prescurtată a disciplinei din care fac parte.

⁷ Aspectele enumerate sunt preluate din *Prefața* ediției din 2001 a volumului *Dicționar tehnic englez-român*.

⁸ O ediție anterioară a lucrării *Dicționar tehnic român-englez* a fost publicată, sub coordonarea profesorului Leon Levițchi, la Editura Tehnica, București, 1970, 1118 p.

conductă de retur return circuit/tube; (*cstr*) return path; (*cstr; ts*) return conductor/line; (*ind chim*) run(-)back; (*ts*) return lead.

lentilă clay gall; (*fiz*) lens; (*orlg*) eye-glass.

gură de vizitare aperture, manway, passage opening, roof manway, spyhole, manhead; (*ind chim*) working pit; (*TH*) hand hole, manhole.

bias (*TH*) înclinație; (*autom*) confuzie; polarizare; eroare sistematică; (*tele*) polarizare, negativare; tensiune de polarizare sau de negativare // a influența; a polariza.

dish farfurie; (*ind chim*) cuvă, cuvetă; (*tele*) reflector parabolic/sferic/asimetric // (*maș-un, met*) a ambutisa; (*TH*) a da formă concavă (unui lucru).

junction (*cf.*) încrucișare; (*drum*) răscruce; (*man*) basociație; (*el*) joncțiune; (*hidr*) confluență; (*met*) lipitură; (*tele*) strat într-un semiconductor; (*TH*) racordare; îmbinare; legătură⁹.

În privința structurii articolelor de dicționar, s-a procedat astfel:

termenii sunt ordonați alfabetic, pe grupele de cuvinte componente ale termenului respectiv, începând cu termenul de bază;

– explicațiile și completările unor termeni în limba română sau ale traducerii acestora au fost închise între paranteze rotunde și scrise cu caractere drepte;

– în cazul termenilor tehnici preluați direct din engleză, ca și al celor care nu au încă un echivalent unanim sau oficial acceptat în limba română, traducerea a fost înlocuită prin perifraze sau explicații corespunzătoare.

Lista dicționarilor bilingve englezo-române/româno-engleze dedicate diverselor terminologii profesionale este completată cu lucrările lexicografice care analizează domeniul economic, financiar-bancar, comercial, drept etc., domenii care, în contextul globalizării economice și al deschiderii către zona engleză și americană, au cunoscut modificări majore și la nivel lingvistic.

Conținând termeni și unități frazeologice folosite în domeniul economiei generale, financiar, bancar, bursier, marketing, management, transporturi, tranzacții internaționale, legislație, contabilitate, statistică, drept, cibernetică, construcții ș.a., aceste dicționare se adresează tuturor celor care au cunoștințe de limba engleză și care, pentru termenii mai dificili, doresc să-și îmbogățească vocabularul sau să-și verifice vocabularul specific acestor domenii.

Utilitatea acestor lucrări este evidentă: înregistrarea unui corpus de termeni și unități frazeologice care apar frecvent în vocabularul domeniilor respective, menționarea sinonimelor după explicațiile în limba română, dar și indicarea unor contexte edificatoare pentru termenii mai dificili. Semnalăm câteva lucrări: Pop 1997; Bantaș, Năstăsescu 1998; Neagu, Șarpe 1999; Popa 2006; Vlad 2007; Nicolaescu 2014; Năstăsescu 2015, Para et. al. 2024.

3. Dicționare frazeologice bilingve

⁹ Exemplele citate respectă ortografia și punctuația folosite în Dobre 2001, Niculescu 2001.

Dacă în epocile anterioare, aceste tipuri de dicționare lipseau, începând cu 1966, se publică și astfel de producții lexicografice (de exemplu, Andrei Bantaș, Andreea Gheorghiu, Leon Levițchi, *Dicționar frazeologic român-englez*, 1966, 398p.), iar ulterior, interesul pentru elaborarea unor astfel de lucrări devine evident. Menționăm câteva titluri: Nicolescu et al. 1967; Nicolescu et al. 1982; Levițchi 1981; Nicolescu 1997; Nicolaescu 2014; Nichifor 2019.

În 1994, la Editura Albatros, Virgil Lefter publică *Dicționar de proverbe englez-român*, „o selecție amplă a ceea ce ni s-a părut mai definitiv pentru proverbul englezesc de-a lungul secolelor” (Lefter 1994: 5). Lucrarea cuprinde aproximativ 4 800 de proverbe, ordonate alfabetic, după un cuvânt de bază marcat grafic prin litere cursive. Pentru fiecare proverb analizat, autorul menționează anul atestării acestuia, prezența în dicționarul lui John Heywood (ediția 1546) și în opera lui W. Shakespeare, traducerea proverbului englezesc și indicarea proverbelor românești echivalente sau cu sens înrudit. Foarte util este indicele de la sfârșitul volumului.

The cunning wife makes her husband her apron (1664) = Femeia isteasă reușește să-și țină bărbatul sub papuc.

The crutch of time does more than the club of Hercules (1732) = Cârja timpului este mai puternică decât bâta lui Hercule; Timpul face și desface.

It is better to play with the ears than the tongue (1539) = Ascultă cu urechile, vezi cu ochii, dar taci cu gura; Mai bine să-ți pară rău că ai tăcut, decât că ai zis.

When heather-bells grow cockle-shells, the miller and the priest will forget themselves (1842) = Când o face plopul mere și răchita micșunele, popa și morarul n-or mai cere; Sacul popii îi fără fund.

This must be if we brew/sell ale (1678; Sw) = Cine umblă cu fier se umple de rugină.

He got out of the mucky and fell into the pucksy/He is gotten out of the myre and is fallen into the riuer (1616) = A cădea din lac în puț. (Lefter 1994).

În această categorie a dicționarelor care surprind creativitatea în limbă, includem și dicționarele de argou. După 1989, unul dintre primii autori de astfel de lucrări a fost Ștefan Nimară care publică *Dicționar de argou englez-român* (Editura Paco, 1993).

În 1999, la Editura Teora, Ștefan Balaban semnează *Dicționar de argou, eufemisme și expresii familiare englez-român*, o carte care continuă și îmbogățește demersul științific început în 1996 când publică *Dicționar de argou englez-român*, prin care pune la dispoziția cititorilor un inventar de circa 18.000 de termeni și

oferă explicații pentru cuvinte, expresii sau propoziții din argou sau din limbajul familiar precum și exemple contextuale, explicații privind etimologia ori zona geografică de utilizare (Balaban 1996: coperta IV).

În *Prefața* ediției din 1996, Ștefan Balaban își motivează interesul pentru cercetarea acestui domeniu, punctând existența

în evoluția limbii engleze contemporane, așa cum este ea folosită de toți vorbitorii din toate țările anglofone, două tendințe caracteristice: în planul limbii literare se constată o tendință spre simplificare, atât a pronunției, cât și a gramaticii, (...) ceea ce face ca limba engleză să fie mult mai accesibilă și mai utilizată pe plan internațional decât alte limbi considerate tradițional de largă circulație; pe de altă parte, în planul exprimării neformale, observăm preferința unui număr din ce în ce mai mare de vorbitori pentru termenii cât mai plastici și sugestivi, cu o valoare metaforică deosebită. Nonconformismul, sfidarea autorității de orice fel este un fenomen tot mai răspândit, iar forma sa de manifestare în limbă este „slangul” (*ibid.*: III–IV).

În plus, autorul remarcă tendința tot mai accentuată de pătrundere a termenilor familiari sau de argou în mass-media și mai ales în televiziune, fapt care conferă

comunicării un pitoresc și o savoare aparte, deci și o atractivitate sporită, care este de fapt numită *priză la public* (*priză* constituie el însuși un exemplu de deplasare a unui termen lexical dinspre exprimarea prea puțin formală către o zonă care pretinde o exprimare dacă nu foarte formală, cel puțin controlată (*ibid.*: II).

În ceea ce privește maniera de lucru, s-a căutat echivalentul românesc al cuvântului sau al expresiei respective, iar când acest lucru nu este posibil, se recurge la sinonime sau la contexte în care termenii pot fi mai bine înțeleși. Dacă expresiile din dicționar au două sau mai multe sensuri, ordinea inserării este dictată de cronologia apariției acestor sensuri, de frecvența folosirii lor, de răspândire etc.

dude – **s. 1.** Fante, dandy, tip îmbrăcat ostentativ **2.** Musafir/vizitator la o fermă din Vest **3.** (*negri* etc.) tip, individ (sin. *CAT, GUY*) – Am.

goof off – **vb. 1.** a fugi de muncă/treabă „ca dracu de tămâie”; „a tăia frunză la câini” (sin. *to goof around*); **2.** a se fofila, a evita orice răspundere, a refuza să ia lucrurile în serios; **3.** a lua totul în joacă, a se juca/ a se distra când altcineva „crapă-n treabă” – Am.

goof off – **s. 1.** chiulău, chiulangiu (sin. *Fuck-off*) **2.** Pauză, „respiro”, perioadă de relaxare **3.** chiuleală – Am.

În seria lucrărilor lexicografice dedicate argoului trebuie amintit volumul *Dicționar de argou englez-român* (Editura Niculescu, 2015), semnat de George Volceanov, Raluca Nicolae, George Paul Volceanov. Cartea cuprinde aproximativ 30 000 de cuvinte și expresii argotice și colocviale din limbajul tinerilor, al internaților, al deținuților și al infractorilor, al toxicomanilor, al lumii interlope, dar și al polițiștilor. Publicul vizat de autori include specialiști în domeniu, lingviști români și englezi deopotrivă, studenți, traducători literari din și în limba engleză, jurnaliști și publicul larg vorbitor de engleză și interesat de domeniul argoului.

Valoarea structurii interne, conținutul și nivelul științific general al producțiilor lexicografice bilingve englezo-române, româno-engleze înregistrează o creștere semnificativă, fapt evident atât prin lista de termeni propuși spre analiză care se îmbogățește constant (liste de cuvinte ce variază între 2 000–3 000 de cuvinte, în dicționarele care funcționează ca anexă la manualele școlare, și 140 000–150 000 de cuvinte în dicționarele

de mari dimensiuni destinate cercetării științifice), cât și prin soluțiile propuse care depind de profesionalismul autorilor de dicționare, de măsura în care stăpânesc limba și cele două culturi naționale – română și engleză – (avem în vedere activitatea de traducere a expresiilor frazeologice, a proverbelor și a tuturor acelor elemente care țin de specificul național, denumite generic *culture specific elements*).

Există tendința de a echilibra, în lexicografia bilingvă, numărul dicționarelor care au româna drept limbă de bază cu dicționarele care au o limbă străină ca limbă de bază. Menționăm că toate progresele înregistrate în această zonă sunt tributare existenței unor bune dicționare explicative unilingve (Seche 1969: 291).

Rolul dicționarelor bilingve (româno-engleze sau englezo-române) este mai mult decât evident, mai ales în contextul globalizării, un proces complex al epocii contemporane, o realitate obiectivă care face referire la o multitudine de probleme economice, politice, tehnologice, precum și la noutățile legate de limbă, de comunicare, de păstrarea identității naționale și culturale. Astfel, eforturile lingviștilor de a crea instrumente valoroase pentru traducerea din și în limba străină trebuie apreciate și valorizate așa cum se cuvine.

De altfel, folosirea intensivă a limbii engleze în toate domeniile vieții sociale este motivată de o serie de aspecte între care amintim:

- statutul limbii engleze – ca instrument principal al globalizării lingvistice, util în transmiterea și consolidarea valorilor culturale și materiale;
- rolul său în favorizarea accesului mai facil la noile tehnologii de comunicare: computerul, resursele internetului, telefonia mobilă;
- cunoașterea limbii engleze facilitează angajarea în câmpul muncii în țările străine etc.
- studierea limbii engleze în învățământul preuniversitar și universitar se răspândește din ce în ce mai mult; indiferent de specializarea pe care o urmează studentul, limbile străine sunt discipline obligatorii pentru pregătirea și formarea acestuia, la nivelul ciclului de licență și de masterat. Accesul la studiile doctorale este condiționat de probarea competențelor de comunicare într-o limbă de circulație universală, de preferat engleza sau franceza.

Concluzii

Cercetarea noastră a încercat să evidențieze importanța lexicografiei bilingve pe teren românesc, oferind, din perspectivă diacronică, un tablou al producțiilor apărute în acest domeniu, în special după 1989, de când s-a accentuat interesul românilor pentru limba și cultura engleză și americană; totodată s-au evidențiat progresele înregistrate în decursul timpului de fundamentul teoretic al acestei activități, metodele și modelele analitice care stau la baza elaborării unui dicționar bilingv, lucrare cu model structural complet deosebit de al altor tipuri de lucrări lexicografice.

BIBLIOGRAFIE

- Andronescu 1961a = Șerban Andronescu, *Dicționar de buzunar englez-român*, București, Editura Științifică.
- Andronescu 1961b = Șerban Andronescu, *Dicționar de buzunar român-englez*, București, Editura Științifică.
- Balaban 1996 = Ștefan Balaban, *Dicționar de argou englez-român*, București, Editura Teora.
- Balaban 1999 = Ștefan Balaban, *Dicționar de argou, eufemisme si expresii familiare englez-român*, București, Editura Teora.
- Bantaș 1965 = Andrei Bantaș, *Mic dicționar englez-român*, București, Editura Științifică.
- Bantaș 1968 = Andrei Bantaș, *Dicționar român-englez*, București, Editura Științifică.
- Bantaș 1983 = Andrei Bantaș, *Mic dicționar englez-român*, București, Editura Sport Turism.
- Bantaș 1991 = Andrei Bantaș, *Dicționar român-englez*, ed. a III-a, București, Editura Teora.
- Bantaș 1992 = Andrei Bantaș, *Dicționar englez-român*, 1992, retipărit: februarie 1996, București, Editura Teora.
- Bantaș 1998–1999 = Andrei Bantaș, *Dicționar englez-român, român-englez – 75000 de cuvinte*, București, Editura Teora.
- Bantaș *et al.* 1966 = Andrei Bantaș, Andreea Gheorghîțoiu, Leon Levițchi, *Dicționar frazeologic român-englez*, București, Editura Științifică.
- Bantaș *et al.* 1992 = Andrei Bantaș, Andreea Gheorghîțoiu, Leon Levițchi, *Dicționar frazeologic român-englez*, București, Editura Teora.
- Bantaș, Năstăsescu 1997 = Andrei Bantaș, Violeta Năstăsescu, *Dicționar economic român-englez*, București, Editura Niculescu.
- Bantaș, Năstăsescu 1998 = Andrei Bantaș, Violeta Năstăsescu, *Dicționar economic român-englez*, București, Editura Niculescu.
- Bantaș, Năstăsescu 1999 = Andrei Bantaș, Violeta Năstăsescu, *Dicționar economic român-englez*, București, Editura Teora.
- Bantaș, Năstăsescu 2003 = Andrei Bantaș, Violeta Năstăsescu, *Dicționar economic englez-român, român-englez*, București, Editura Niculescu.
- Clim 2007–2008 = Marius-Radu Clim, *Lexicografia modernă. Direcții și tipologii*, în ALIL, t. XLVII–XLVIII, București, p. 165–178, <http://alil.academiaromana-is.ro/wp-content/uploads/2012/05/Lexicografia-modern%C4%83.pdf>.
- Dobre 2001 = Romanița-Christina Dobre (coord.), *Dicționarul tehnic român-englez*, București, Editura Tehnica.
- Hălăceanu 1910 = Vergiliu E.M. Hălăceanu, *Marele dicționar român-englez și englez-român*, București, Editura Librăriei Socec & Co, Iași.
- Lefter 1994 = Virgil Lefter, *Dicționar de proverbe englez-român*, București, Editura Albatros.
- Levițchi 1960 = Leon Levițchi, *Dicționarul român-englez*, București, Editura Științifică.
- Levițchi 1965 = Leon Levițchi, *Dicționar român-englez*, ediția a II-a, revăzută și adăugită de autor și de Andrei Bantaș, București, Editura Științifică.
- Levițchi 1967 = Leon Levițchi, *Dicționar tehnic englez-român*, București, Editura Tehnica.
- Levițchi 1970 = Leon Levițchi (coord.), *Dicționar tehnic român-englez*, București, Editura Tehnica.
- Levițchi 1973 = Leon Levițchi, *Dicționarul român-englez*, București, Editura Științifică.
- Levițchi 1974 = Leon Levițchi (redactor responsabil), *Dicționarul englez-român*, București, Editura Academiei R.S.România, București.

Considerații asupra lexicografiei bilingve româno-engleze și englezo-române

- Levițchi, Bantaș 1971 = Leon Levițchi, Andrei Bantaș, *Dicționar englez-român*, București, Editura Științifică.
- Levițchi, Bantaș 1984 = Leon Levițchi, Andrei Bantaș, *English-Romanian Dictionary*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Levițchi, Bantaș 1992 = Leon Levițchi, Andrei Bantaș, *Dicționar englez-român (70.000 cuvinte)*, București, Editura Teora.
- Levițchi *et al.* 1981 = Leon Levițchi, Andrei Bantaș, Andreea Gheorghitoiu, *Dicționar frazeologic român – englez*, București, Editura Științifică și Enciclopedică
- Lolliot 1900 = Henry Lolliot, *Dicționar englez-român*, vol. I, II, București, Imprimeria Statului.
- Mihail 1965 = Bogdan Mihail ș.a., *Dicționar englez-român*, București, Editura Științifică.
- Năstăsescu 2015 = Violeta Năstăsescu, *Dicționar economic englez-român/român-englez*, București, Editura Niculescu.
- Neagu, Șarpe 1999 = Mariana Neagu, Daniela Șarpe, *An English-Romanian Dictionary of Economic Terms*, Galați, Editura Alma.
- Nichifor 1992 = Georgeta Nichifor, *Dicționar român-englez/englez-român*, București, Editura Orizonturi.
- Nichifor 2019 = Georgeta Nichifor, *Dicționar englez-român/român-englez pentru toți (50.000 cuvinte și expresii)*, București, Editura Niculescu.
- Nicolaescu 2014 = Cristina Nicolaescu, *Dicționar englez-român de expresii și terminologii specializate*, București, Editura Pro Universitaria.
- Nicolescu *et al.* 1967 / 1982 = Adrian Nicolescu, Liliana Popovici, Ioan Aurel Preda., *Dicționar frazeologic englez-român*, București, Editura Științifică.
- Nicolescu 1997 = Adrian Nicolescu, *Dicționar frazeologic englez-român*, București, Editura Teora.
- Nicolescu *et al.* 1982 = Adrian Nicolescu, Liliana Popovici, Ioan Aurel Preda., *Dicționar frazeologic englez-român*, București, Editura Științifică.
- Niculescu 1996 = Gabriela Niculescu (coord.), *Dicționar tehnic englez-român*, vol. II (M–Z), ed. a II-a, București, Editura Tehnica.
- Niculescu 1994 = Gabriela Niculescu (coord.), *Dicționar tehnic englez-român*, vol. I (A–L), ed. a II-a, București, Editura Tehnica.
- Niculescu 2001 = Gabriela Niculescu (coord.), *Dicționar tehnic englez-român*, București, Editura Tehnica
- Nimară 1993 = Ștefan Nimară, *Dicționar de argou englez-român*, București, Editura Paco.
- Pahomi, Popovschi 2019 = Tamara Pahomi, Liliana Popovschi, *Provocările lexicografiei: trecut, prezent și viitor*, în *Actele Colocviului „Filologia modernă: realizări și perspective în context European. Moștenire, Influență, Continuitate”*, Chișinău, Editura Tipocart Print SRL, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/98-104_4.pdf.
- Panovf 1983 = Irina Panovf, *Romanian-English/English-Romanian Dictionary*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Para *et al.* 2024 = Iulia Para, Ionuț Riteș, Daniel Dejiță, *Dicționar englez-român de termeni și expresii de Intelligence*, București, Editura pro Universitaria.
- Pop 1997 = Lucia Pop, *Dicționar englez-român de afaceri*, Iași, Polirom.
- Popa 2006 = Ioan Lucian Popa, *Dicționar englez-român de termeni folosiți în afaceri*, Iași, Institutul European.

- Sădeanu *et al.* 1958 = Florența Sădeanu, Șerban Andronescu, Valeria Pop, Vladimir Streinu, *Dicționar englez-român*, București, Editura Științifică.
- Schönkron 1915a = Marcel Schönkron, *Dicționar englez-român*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.
- Schönkron = Marcel Schönkron, *Dicționar român-englez*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, f.a.
- Seche 1966, 1969 = Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I–II, București, Editura Științifică.
- Valsamachi = Calligari Valsamachi, *English and Romanian Dictionary. Dicționar englez-român*, București, Editura Leon Alcalay-Librar Editor, f.a.
- Vlad 2007 = Mălina Vlad, *Dicționar de business englez-român*, București, Editura All.
- Volceanov *et al.* 2015 = George Volceanov, Raluca Nicolae, George Paul Volceanov, *Dicționar de argou englez-român*, București, Editura Niculescu.
- Zahareanu 1945 = Adrian Zahareanu, *Dicționar englez-român*, vol. I–II, București, Editura Tempo.

ON ROMANIAN-ENGLISH AND ENGLISH-ROMANIAN BILINGUAL LEXICOGRAPHY

ABSTRACT

Our paper provides an outline of the Romanian bilingual lexicography, from a diachronic perspective. The focus of the article is on the contemporary period, presenting the causes that determine the quantity and variety of bilingual dictionaries, the specialization of some lexicographers in different types of bilingual dictionaries, highlighting the aspects that distinguish contemporary bilingual lexicographical works from those written in previous stages. Our analysis focuses on the bilingual lexicographical works which have Romanian as a source language and the translation into English, as well as dictionaries which have English as a source language and the translation into Romanian, emphasizing the purposes of these dictionaries.

Keywords: *bilingual lexicography, lexicographer, source language, target language, vocabulary, terminologies, phraseologisms.*

